

PRACE NAUKOWE

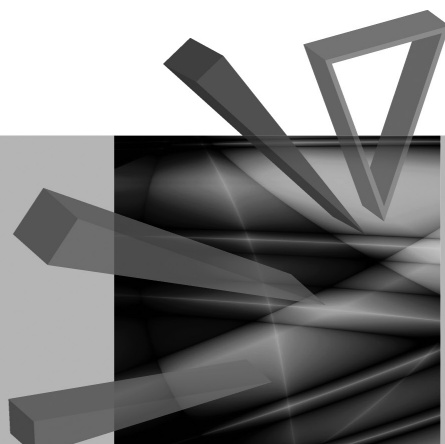
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

317

Efektywne gospodarowanie zasobami przyrodniczymi i energią

Redaktor naukowy

Andrzej Graczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redakcja wydawnicza: Anna Grzybowska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: K. Halina Kocur

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-335-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
--------------	---

Część 1. Energia i klimat

Bartosz Fortuński: Wykorzystanie wybranych surowców energetycznych w kontekście polityki energetycznej Unii Europejskiej	13
Alicja Graczyk: Energooszczędne gospodarowanie w gminie Prusice na przykładzie badań ankietowych w ramach projektu ENERGYREGION..	23
Magdalena Ligus: Wartościowanie bezpieczeństwa energetycznego – ujęcie metodyczne	33
Tadeusz Pindór, Leszek Preisner: Oszczędność zasobów energii pierwotnej w skali światowej w wyniku zagospodarowania złóż niekonwencjonalnego gazu ziemnego	44
Michał Ptak: Znaczenie dyskontowania w polityce klimatycznej.....	53
Edyta Sidorczuk-Pietraszko: Metodyka badania wpływu inwestycji w odnawialne źródła energii na tworzenie miejsc pracy w wymiarze lokalnym.....	63
Ewa Mazur-Wierzbicka: Europa efektywnie korzystająca z energii – kontekst Polski.....	73
Jacek Malko, Henryk Wojciechowski: Efektywność energetyczna jako element gospodarki zasobooszczędnej.....	82
Zbigniew Brodziński: Działania operacyjne gmin na rzecz pozyskania energii ze źródeł odnawialnych na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego	98
Paweł Korytko: Warunki i ograniczenia rozwoju energetyki jądrowej w Polsce	107
Benedykt Olszewski: Development of small geothermal and hydroelectric power plants in Poland as a chance for energetic security and regional growth	120
Joanna Sołtuniak: Zagospodarowanie zasobów wodnych województwa łódzkiego na potrzeby energetyki	130

Część 2. Rolnictwo

Katarzyna Brodzińska: Racjonalizacja działań na rzecz ochrony środowiska w nowej perspektywie wdrażania WPR	141
--	-----

Maria Golinowska: Struktura organizacji gospodarstw ekologicznych	151
Danuta Gonet: Analiza gospodarowania ziemią w gospodarstwie rolnym. Studium przypadku RSP w gminie Święta Katarzyna	163
Karol Kociszewski: Polityka ochrony klimatu w rolnictwie	172
Wiktor Szydło: Kryzys żywnościowy (<i>food crisis</i>) pierwszej dekady XXI wieku – wstępna analiza teorii	184
Bogumiła Grzebyk: Obszary przyrodniczo cenne w zrównoważonym roz- woju obszarów wiejskich Podkarpacia	193
Bogdan Piątkowski, Magdalena Protas: Gospodarowanie zasobami odna- wialnymi – wybrane modele gospodarki leśnej	203

Część 3. Wycena zasobów przyrodniczych

Anna Bisaga: Zrównoważone wykorzystanie zasobów rolnictwa warunkiem wzrostu gospodarczego	221
Katarzyna Kokoszka: Popyt na czyste środowisko na terenach wiejskich w świetle zrównoważonego rozwoju rolnictwa.....	230
Arnold Bernaciak, Małgorzata Cichoń: Wartość przyrodnicza ekosyste- mów a wycena wartości ekonomicznej na przykładzie jezior Pomorza Środkowego	240
Łukasz Popławski: Problem wyceny dóbr i usług środowiskowych na obsza- rach wiejskich	250
Anetta Zielińska: Wycena obszarów przyrodniczo cennych przy wykorzy- staniu wskaźników rozwoju zrównoważonego	261
Stanisław Czaja: Wybrane problemy metodyczno-metodologiczne wyceny elementów kapitału naturalnego	272
Agnieszka Becla: Wybrane informacyjne wyzwania identyfikacji i wyceny elementów kapitału naturalnego dla rachunku ekonomicznego	291
Tomasz Żołyński: Gospodarowanie energią w halach sportowych w woje- wództwie dolnośląskim	302

Summaries

Part 1. Energy and climate

Bartosz Fortuński: The use of selected energy resources in the context of the EU energy policy	22
Alicja M. Graczyk: Energy efficient management in Prusice powiat based on ENERGYREGION surveys.....	32

Magdalena Ligus: Valuing energy supply security – methodological approach	43
Tadeusz Pindór, Leszek Preisner: Economical use of primary energy deposits on a global scale resulted of more effective use of non-conventional deposits of the natural gas	52
Michał Ptak: The importance of discounting in the climate change policy ...	62
Edyta Sidorczyk-Pietraszko: Method of employment impact assessment of renewable energy sources on creating new workplaces – local level.....	72
Ewa Mazur-Wierzbicka: A resource-efficient Europe – Polish context.....	81
Jacek Malko, Henryk Wojciechowski: Energy efficiency as an element of resource-effective economy.....	97
Zbigniew Brodziński: Operational activities of municipalities in the production of energy obtained from renewable sources based on Warmia and Mazury Voivodeship.....	106
Paweł Korytko: Conditions and limitations of the nuclear power industry development in Poland.....	119
Benedykt Olszewski: Rozwój małej energetyki geotermalnej i wodnej w Polsce w kontekście bezpieczeństwa energetycznego oraz rozwoju regionalnego	129
Joanna Soltuniak: Management of water resources in Lodz Voivodeship for water-power engineering needs.....	138

Part 2. Agriculture

Katarzyna Brodzińska: Rationalization of actions to protect the environment in a new perspective of the CAP implementation	150
Maria Golinowska: The structure of ecological farms organization	162
Danuta Gonet: The analysis of land management in a farm. Case study of collective farm in Święta Katarzyna commune	171
Karol Kociszewski: Climate protection policy in agriculture	183
Wiktor Szydło: Food crisis of the first decade of the XXIst century – preliminary analysis of theory.....	192
Bogumiła Grzebyk: Naturally valuable areas in the balanced development of rural areas of the region of Podkarpackie	201
Bogdan Piątkowski, Magdalena Protas: Management of renewable resources – selected models of forest management.....	218

Part 3. Evaluation of natural resources

Anna Bisaga: A balanced use of agricultural resources as requisite of economic growth	229
--	-----

Katarzyna Kokoszka: Demand on clean environment in the light of the rural sustainable development	239
Arnold Bernaciak, Małgorzata Cichoń: Natural value of ecosystems and their economic valuation, case of the Middle Pomerania lakes	249
Łukasz Popławski: Problem of environmental goods and services valuation in rural areas	259
Anetta Zielińska: The assessment of naturally valuable areas with the use of sustainable development indicators	271
Stanisław Czaja: Chosen methodical and methodological problems of the natural capital elements evaluation	290
Agnieszka Becla: Chosen informative challenges of identification and the evaluation of elements of natural capital for the economic account	301
Tomasz Żołyniak: Energy management in sports halls in Lower Silesia.....	310

Katarzyna Kokoszka

Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja w Krakowie

POPYT NA CZYSTE ŚRODOWISKO NA TERENACH WIEJSKICH W ŚWIELE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU ROLNICTWA

Streszczenie: Kwestia popytu na czyste środowisko jest w ramach rolnictwa, a zwłaszcza rolnictwa zrównoważonego, niezwykle istotna. Z jednej strony zapotrzebowanie na czyste środowiska wynika z przesłanek produkcyjnych (warunek *sine qua non* produkcji), z drugiej zaś samo rolnictwo może stanowić zagrożenie dla komponentów środowiska naturalnego. Na tle przeglądu dotychczasowego dorobku dotyczącego zrównoważonego rozwoju artykuł prezentuje problematykę popytu czy też zapotrzebowania na czyste środowisko na terenach wiejskich, podkreślając jednocześnie liczne trudności związane z pełnieniem przez rolnictwo funkcji środowiskowej – nierozwiązaną kwestię ustalenia odpowiednich cen za poszczególne komponenty środowiska przyrodniczego czy niezrozumienie wśród społeczności wiejskiej konieczności ponoszenia kosztów na rzecz środowiska naturalnego.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, tereny wiejskie, zasoby naturalne.

DOI: 10.15611/pn.2013.317.21

1. Wstęp

Rolnictwo zrównoważone to pojęcie pojawiające się w polskiej literaturze przedmiotu od ponad dwóch dekad. Należy zauważyć, że implementacja idei zrównoważonego rozwoju do problematyki rolnej wynikała z ogólnego problemu rozwoju gospodarczo-społecznego związanego z deprecjacją i degradacją zasobów środowiska naturalnego. W obecnych czasach pojęcie zrównoważonego rozwoju jest rozumiane jako proces warunkowany wieloma czynnikami wynikającymi z współistnienia trzech równoważnych płaszczyzn, wzajemnie się przenikających – sfery środowiskowej, ekonomicznej i społecznej.

Idea zrównoważonego rozwoju jest niejako przekładana na język polityki ochrony środowiska, przez którą rozumie się w szczególności odpowiednie wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego – racjonalizację zużycia, dbanie o zdolność asymilacyjną środowiska naturalnego (absorpcję zanieczyszczeń) czy też poszukiwanie nowego modelu konsumpcji i produkcji mającego na celu minimalizację zu-

życia zasobów środowiska naturalnego. Osiągnięcie tego poziomu założeń wymaga, rzecz jasna, prowadzenia odpowiedniej polityki i dość rozbudowanego instrumentarium [Fiedor (red.) 2002]. Zrównoważony rozwój gospodarczy rozumiany jest w perspektywie zarówno krajowej, jak i międzynarodowej jako:

- ogólnogospodarczy postulat niskiej stopy bezrobocia – maksymalne wykorzystanie potencjału siły roboczej;
- międzynarodowa równowaga w wymianie handlowej;
- równowaga makroekonomiczna – stabilizacja cen;
- wzrost jakości życia (optyka sprawiedliwości międzygeneracyjnej).

Wymienione wyżej postulaty świadczą o złożoności problematyki zrównoważonego rozwoju, dotyczącej chociażby samego aspektu ekonomicznego; z jednej strony bowiem mamy do czynienia z koniecznością zapewnienia zrównoważonego rozwoju gospodarki krajowej, z drugiej zaś niewątpliwie będą na nią wpływać czynniki zewnętrzne, takie jak warunki wymiany międzynarodowej, problem sprawiedliwego handlu czy wreszcie wymykające się kontroli zjawiska kryzysowe. Społeczny poziom zrównoważonego rozwoju dotyczy pojęć kapitału zarówno ludzkiego, jak i społecznego. Powinien on gwarantować obecnym i przyszłym pokoleniom możliwość rozwoju czy też równość szans życiowych. Poziom ten powinien także uwzględniać społeczną akceptowalność zachodzących procesów – wszak obecna konsumpcja jest niejako odsuwana, ograniczana w celu zachowania sprawiedliwości międzygeneracyjnej. Proces ten byłby niemożliwy do przeprowadzenia, jeśli nie będzie towarzyszyła mu społeczna świadomość co do jego konsekwencji.

2. Zrównoważony rozwój terenów wiejskich

W kontekście założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju osiąganie trwałości w rolnictwie oznacza konieczność zmierzenia się z trzema wyzwaniem [Majewski 2008]:

- ekonomicznym – poprzez wzmocnienie żywotności i konkurencyjności sektora;
- społecznym – poprzez poprawienie warunków życia ludności rolniczej i możliwość zarobkowania na obszarach wiejskich;
- ekologicznym – poprzez promowanie przyjaznych dla środowiska praktyk rolniczych, jak również świadczenia na rzecz zachowania gatunków, bioróżnorodności i krajobrazu.

Warto zaznaczyć, że ekonomiczna żywotność terenów wiejskich zyskuje nową perspektywę, jeśli wziąć pod uwagę międzypokoleniowe podejście do wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego. W najbardziej ogólnym ujęciu system ekonomiczno-gospodarczy rolnictwa obejmuje ogólną politykę ekonomiczną zorientowaną na wzrost gospodarczy, stabilizację cen, zatrudnienie, obroty handlowe, również współpracę międzynarodową, pobudzanie popytu. Elementy te wpisują się w określoną politykę gospodarczą państwa, lecz w odniesieniu do rolnictwa możemy mówić o specyficznej legitymizacji interwencjonizmu w ten sektor gospodarki

narodowej. Chodzi tu szczególnie o realizowaną politykę finansową (podatkową i budżetową), której celem jest regulowanie rozmiarów środków pieniężnych zaangażowanych na wsi i w rolnictwie.

Polityka społeczna, ukierunkowana na takie kształtowanie warunków bytu i stosunków, by potrzeby społeczne – tak indywidualne, jak i zbiorowe – zdecydowanej większości społeczeństwa były zaspokajane [Auleytner 1995], winna zachowywać odpowiednie proporcje pomiędzy dochodami z pracy a świadczeniami społecznymi oraz przeciwdziałaniem bezrobociu jako jednej z głównych barier zaspokajania potrzeb wielu grup społecznych. Wiąże się to m.in. z [Golinowska 1995]:

- organizowaniem sieci instytucji pomocy społecznej;
- działaniami służącymi ochronie socjalnej bezrobotnych;
- decyzjami dotyczącymi ubezpieczeń społecznych;
- rozwojem sektora instytucji niepublicznych świadczących usługi społeczne.

Polityka społeczna wobec rolnictwa zawiera tak różne zagadnienia, jak: zaspokojenie podstawowych potrzeb, zwłaszcza do bezpiecznego schronienia, zapewnienie odpowiedniego minimum biologicznego, w tym wody do picia i potrzeb sanitarnych we właściwej ilości i o właściwej jakości, i zdrowej żywności w ilości zapewniającej pokrycie zapotrzebowania organizmu, ochronę przed oddziaływaniem szkodliwym dla zdrowia i życia. Jednym z najważniejszych zadań jest dostępność edukacji, przynajmniej w zakresie podstawowym, pomocy w zakresie zdobywania wiedzy dla jednostek najzdolniejszych na wyższych poziomach kształcenia oraz czynna ochrona zdrowia poprzez profilaktykę, właściwe warunki leczenia czy przeciwdziałanie chorobom uznanym za społeczne. Warto zaznaczyć, iż szczególną rolę polityka ma do odegrania na polu opieki społecznej dla osób starych i niepełnosprawnych, zapewniając określone minimum socjalne oraz możliwości życia w społeczeństwie. Sprawiedliwa dystrybucja dochodów i zabezpieczeń socjalnych, m.in. z tytułu ubezpieczeń i pomocy socjalnej¹, powinna sprzyjać niwelowaniu różnic społecznych i zapobiegać tworzeniu się znaczących obszarów ubóstwa oraz marginalizacji jednostek i grup społecznych. W rolnictwie, ze względu na występujące w nim specyficzne tendencje ekonomiczne i demograficzne, system zabezpieczenia społecznego, w tym emerytalny [Zwojska 2003]², poza swoim nadrzędnym celem,

¹ W Europie realizowanych jest wiele modeli polityki społecznej w dziedzinie odpowiedzialności socjalnej, jak: skandynawski, obejmujący wszystkie podstawowe rodzaje ryzyka z zachowaniem równych praw do świadczeń wszystkich obywateli; anglosaski, sankcjonujący odpowiedzialność państwa, ale kładący nacisk na ubezpieczenia prywatne przy daleko posuniętej komercjalizacji usług z równoczesną rozbudowaną pomocą socjalną dla rodzin o najniższych dochodach; mieszany, uwzględniający obligatoryjność i fakultatywność świadczeń z zachowaniem udziału państwa; odrębne systemy rolnicze w krajach o znacznym udziale państwa w subwencjonowaniu produkcji rolniczej (Niemcy, Francja).

² Z punktu widzenia polityki (w tym rolnej) istotne jest, w jakim stopniu system pomocy socjalnej pełni funkcję redystrybucji dochodu narodowego na rzecz sektora rolnego i czy wpływa na decyzję o aktywności zawodowej w rolnictwie. W Polsce, a także w Rumunii, Bułgarii i Słowenii, dominują rozwiązania o charakterze zaopatrzeniowym – udział budżetu państwa w finansowaniu funduszy jest bardzo wysoki. Dopłacając do emerytur i rent, państwo wspiera bezpośrednio emerytów, wpływając

ma służyć niejednokrotnie jako instrument polityki kształtowania dochodów rolniczych oraz stymulowania przemian strukturalnych. Patrząc przez pryzmat rozwoju obszarów wiejskich, bodaj za najistotniejszy postulat uznaje się zapewnienie dostępu do zatrudnienia, przede wszystkim poprzez wspieranie małej i średniej przedsiębiorczości, dostępu do szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje i zmianę kwalifikacji czy też dostępu do tanich kredytów.

W związku ze skutkami dla środowiska, które niosą nowoczesne metody gospodarowania w rolnictwie, takimi jak: zanieczyszczenie powietrza, gleb i wód środkami chemicznymi w wyniku intensywnej gospodarki hodowlanej, niszczenie siedlisk życia dzikich zwierząt, zmiany w wyglądzie krajobrazu wiejskiego – immanentną składową polityki rolnej czy też polityki wiejskiej (obszarów wiejskich) powinna być polityka ochrony środowiska [Górny 2002]³. Koncepcja unowocześniania rolnictwa za pomocą znacznej liczby urządzeń technicznych i środków chemicznych prowadzi do oczywistego zachwiania równowagi przyrodniczej, konieczne jest zatem, by polityka ekologiczna z jednej strony egzekwowała respektowanie wymagań ekologicznych sprzyjających trwaniu systemów agroeconomicznych, a z drugiej aktywnie uczestniczyła w kształtowaniu warunków funkcjonowania wsi i rolnictwa. Obejmuje to m.in. [Luczka-Bakuła 1997]:

- sukcesywne ograniczanie produkcji surowców żywnościowych na terenach o dużym skażeniu gleb i wód;
- stosowanie powszechnego monitoringu zanieczyszczeń środowiska rolniczego, surowców żywnościowych i żywności;
- tworzenie infrastruktury ekologicznej (technicznej infrastruktury ochrony środowiska), zwłaszcza oczyszczalni ścieków, kanalizacji oraz bezpiecznych składowisk odpadów;
- rozwój wykorzystania energii odnawialnych w rolnictwie oraz otoczeniu rolnictwa;
- upowszechnienie się ubezpieczeń ekologicznych, chroniących rolnictwo przed stratami spowodowanymi klęskami żywiołowymi;
- stymulowanie rozwoju rolnictwa ekologicznego, zwłaszcza na obszarach chronionych⁴;
- upowszechnienie proekologicznych praktyk i postaw wśród rolników oraz ludności nierolniczej zamieszkującej wieś.

---

na poziom ich dochodu – realizuje więc w ten sposób politykę dochodową wobec osób starszych, a nie politykę wspierania czynnych zawodowo rolników (np. przez dopłaty do składek) w celu redukcji ich nadmiernego obciążenia.

³ Jak wskazuje M. Górny, szacunek do szeroko rozumianej przyrody nie może się jednak ograniczać do jej nieniszczenia, lecz powinno z niego wynikać rozwijanie takiej działalności, w której przyroda zostanie włączona do wszystkich elementów systemu wartości. Rolnictwo powinno być wtopione w szeroko pojęte przyrodoznawstwo, pojmowane nie tylko jako wiedza, tak jak kultura wynika nie z wiedzy, lecz z jej interpretacji.

⁴ Ten punkt jest szczególnie ważny w świetle rozważań nad ekonomicznym wykorzystaniem obszarów cennych przyrodniczo.

Należy wyraźnie podkreślić, iż polityka ekologiczna⁵ na terenach wiejskich dalece wykracza poza problematykę rolnictwa ekologicznego, choć ten sposób gospodarowania jest oczywiście jednym z pożądanych, w jej świetle, rozwiązań. Rolnictwo ekologiczne może jawić się jako szansa pogodzenia konfliktów pomiędzy produkcją rolną i funkcjami ochronnymi na terenach chronionych, a jego wprowadzenie należy wiązać z realizacją koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Jak podkreśla E. Kośmicki [2002], dominacja wąsko rozumianej efektywności ekonomicznej musi być zastąpiona dominacją jakości, dbałością o warunki środowiska przyrodniczego i odpowiedzialnością producenta wobec konsumenta. Na marginesie głównych rozważań warto nadmienić (mając na uwadze nadwyżkę produkcji rolniczej oraz to, że rolników uważa się nie tylko jako dostawców żywności, ale także jako „strażników przyrody”), iż subsydiowanie działalności w zakresie ochrony środowiska może być traktowane z większą życzliwością niż dotowanie produkcji dodatkowej żywności [Tracy 1997]⁶.

Wydaje się, że poszukiwanie przez politykę ekologiczną w sferze rolnictwa racjonalnego poziomu nakładów na produkcję i ich efektywności można pogodzić z zachowaniem odpowiedniej jakości środowiska przyrodniczego poprzez racjonalizację struktur rolnych, wielkości gospodarstw i skali produkcji, które mogą pozytywnie oddziaływać na krajobraz wiejski i otoczenie przyrodnicze [Hey 1997].

3. Zapotrzebowanie a popyt na czyste środowisko na terenach wiejskich

Najważniejsza w rozważaniach nad popytem na czyste środowisko na terenach wiejskich jest funkcja polegająca na odnowie, przechowywaniu, pielęgnacji i ochronie zasobów przyrodniczych, tworzeniu krajobrazu i ładu przestrzennego oraz udostępnianiu środowiska dla rekreacji i wypoczynku. Nie do przecenienia jest fakt, iż rolnictwo podtrzymuje funkcjonowanie ekosystemów, stwarza warunki do zachowania różnorodności biologicznej⁷, wnosząc tym samym znaczący wkład w urze-

---

⁵ Pojęcie polityki ekologicznej rozumiane jest jako świadoma i celowa działalność państwa, władz samorządowych i podmiotów gospodarczych w zakresie gospodarowania środowiskiem, czyli użytkowania jego zasobów i walorów, ochrony i kształtowania ekosystemów lub wybranych elementów biosfery.

⁶ Przykładem „prośrodowiskowego” podejścia do spraw gospodarowania na przestrzeni rolniczej jest Rozporządzenie Rady Wspólnoty UE 2078/92, zawierające program agrosrodowiskowy, dzięki któremu pomoc finansową mogli otrzymać farmerzy, którzy przez co najmniej 5 lat wprowadzili lub kontynuowali działania redukujące zanieczyszczenia – zmniejszenie zużycia środków agrochemicznych i ekstensyfikacji produkcji roślinnej i zwierzęcej, a także przyczyniające się do ochrony krajobrazu.

⁷ Różnorodność biologiczna oznacza zróżnicowanie wszystkich żywych organizmów występujących na Ziemi w ekosystemach lądowych, morskich i słodkowodnych oraz w zespołach ekologicznych, których są częścią; dotyczy to różnorodności w obrębie gatunku, pomiędzy gatunkami oraz różnorodności ekosystemów.

czywistnianie koncepcji rozwoju zrównoważonego. Rolnictwo integralnie związane z przestrzenią fizyczną oraz żywymi organizmami roślinnymi i zwierzęcymi uczestniczy w utylizacji antropogennych oddziaływań człowieka na przyrodę poprzez ich absorpcję, utylizację czy neutralizację. Istotnym elementem dopełniającym problematykę popytu na czyste środowisko jest przyjęcie odpowiedniej koncepcji trwałości w odniesieniu do zasobów naturalnych [*Wskaźniki ekorozwoju ... 1999*]:

1) pierwsza koncepcja wychodzi od wiedzy ekologicznej o ekosystemach naturalnych i kładzie nacisk na zastosowanie zasady konserwacji przyrody we wszystkich możliwych obszarach funkcjonowania człowieka;

2) druga koncepcja bierze pod uwagę ekologiczne ograniczenia działalności człowieka, jednakże poszukuje kompromisu i możliwości przełożenia ekologicznych przesłanek na język praktycznych zasad gospodarowania zasobami przyrody z zachowaniem trwałości ich użytkowania;

3) trzecia koncepcja, najbardziej technokratyczna, jest kontynuacją ekonomicznej teorii wzrostu gospodarczego i ekonomii dobrobytu, uzupełnionych czynnikami, które w pewnym zakresie uwzględniają najbardziej oczywiste wymagania związane z bezpiecznym użytkowaniem zasobów środowiska.

Harmonijne wypełnianie przez rolnictwo podstawowych funkcji (ekonomicznej, ekologicznej i społecznej) byłoby rozwiązaniem nader korzystnym, gwarantującym jednocześnie odpowiednie warunki życia ludności i jej rozwoju oraz dbające o stan zasobów naturalnych. Niestety, liczne bodźce (zarówno endo-, jak i egzogeniczne) powodują, że w rzeczywistości mamy do czynienia z licznymi modelami – rozwiązaniami funkcjonowania rolnictwa nie zawsze optymalnymi z punktu widzenia wskazanych funkcji. Póki rozwój rolnictwa opiera się na ekstensywnym sposobie wykorzystania odnawialnych zasobów rolniczych, mając jako bazę rozwój demograficzny i kulturowy, funkcje rolnictwa pozostają we względnej równowadze; dopiero wprowadzenie do systemu dynamicznego postępu naukowo-technicznego i industrializacja powodują znaczne zakłócenia⁸.

Popyt na czyste środowisko na terenach wiejskich wpisuje się w pewien trend budzącej się świadomości konsumenckiej i chęci do życia w zgodzie z naturą. Ma także związek z szeroko rozumianym bezpieczeństwem żywnościowym, w sensie dostępu do zdrowej, naturalnej żywności produkowanej systemem minimalizującym negatywny wpływ na środowisko. Należy jednak zauważyć, że deklaratywne wyrażanie potrzeby czystego, niezdegradowanego środowiska nie przekształca się automatycznie w popyt na czyste środowisko. W kategoriach czysto rynkowych, aby móc uznać zapotrzebowanie za popyt, konieczne jest ustalenie ceny na konkretne dobro. W tym miejscu mogą pojawić się pewne pytania:

- Co należy uznać za dobra, usługi środowiskowe na terenach wiejskich; jak ma wyglądać ten specyficzny „rynek zasobów naturalnych”?

⁸ Zakłócenia w stosunku do wyjściowej równowagi; trudno bowiem nadawać li tylko negatywny wydźwięk np. zjawisku mechanizacji, wspomagającemu wydajność środków produkcji.

Oczywiste jest uregulowanie rynku zasobów surowców naturalnych, nośników energii, rynku surowców rolnych, natomiast kwestie wartości (czy też wyceny) czystej wody, powietrza, krajobrazu, zachowania naturalnych siedlisk roślin i zwierząt wydają się wciąż dyskusyjne.

- Czy zapotrzebowanie (popyt) na poszczególne komponenty powinno być zgłaszane indywidualnie, z wiarą, że każdy konsument zachowa się racjonalnie; czy też, mając na uwadze interes ogólnogospodarczy czy też społeczny, popyt ten powinien być ustalany, kierowany ogólnie?
- W jaki sposób skłonić konsumentów, by postrzegali zasoby przyrodnicze jako dobra rynkowe? Czy takie ich traktowanie jest uzasadnione?

Popyt na czyste środowisko może wynikać z kilku przesłanek. Po pierwsze, komponenty środowiska przyrodniczego w sposób bezpośredni i pośredni wpływają na kategorię dobrobytu: bezpośrednio – poprzez wykorzystanie gleby, surowców, flory i fauny; pośrednio – poprzez aspekty estetyczne, krajobrazowe, kategorie takie jak piękno, poszanowanie życia we wszystkich jego przejawach. Po drugie, degradacja kapitału naturalnego może mieć znaczący wpływ na koszty funkcjonowania podmiotów gospodarczych – kwestia niwelowania efektów zewnętrznych spowodowanych przez podmioty gospodarcze. Po trzecie, rabunkowa gospodarka zasobami naturalnymi może spowodować konieczność podniesienia cen na niektóre z nich (np. kwestia dostępu do dobrej jakości wody pitnej). Po czwarte, utrzymanie odpowiedniej jakości zasobów naturalnych zapewnia odpowiednie warunki gospodarowania zarówno do produkcji rolniczej konwencjonalnej (tradycyjnej), jak i do rozwiązań alternatywnych (rolnictwo ekologiczne czy zintegrowane). Po piąte, jeśli rozważamy problematykę ekologiczną związaną ze zrównoważonym rozwojem rolnictwa i funkcjonowaniem terenów wiejskich, to istnieje konieczność uwzględnienia interesu przyszłych pokoleń, rozumianego nie tylko jako dostęp do zasobów (kapitału naturalnego) i równość szans rozwoju w sensie gospodarczym, lecz także jako jakość życia.

Brak zrozumienia potrzeby zgłaszania popytu na czyste środowisko (rozumianego jako chęć ponoszenia kosztów, płacenia ceny za spełnienie odpowiednich standardów na terenach wiejskich) może wynikać z wielu przyczyn:

- traktowania gospodarowania zasobami przyrodniczymi na terenach wiejskich jedynie przez pryzmat skażeń – niewłaściwej praktyki rolniczej, zawężając tym samym pojęcie funkcji środowiskową rolnictwa;
- nieodpowiedniej perspektywy czasowej – postrzegania gospodarowania jedynie w bliskiej perspektywie, wyznaczanej ekonomiczną efektywnością czy też jeszcze wężej – doraźnym zyskiem;
- niezrozumienia wśród społeczności wiejskiej konieczności ponoszenia kosztów na rzecz środowiska naturalnego (problem wyceny przez rynek tego typu świadczeń);

Należy również pamiętać, że funkcje i zasoby środowiska, choć są to dobra i usługi ekonomiczne, nie są uznawane za dobra wolne, a ich używanie nie zawsze

przybiera formę transakcji rynkowych. Jak podkreśla J. Famielec [1999], zasoby i wartości środowiska są jednocześnie dobrami publicznymi, co rodzi poważne konsekwencje, nie można bowiem jakiejkolwiek jednostki wyłączyć z ich użytkowania. Oznacza to, że zapotrzebowanie na dobra i usługi środowiskowe nie może być wyrażane za pośrednictwem rynku, gdzie działają siły popytu i podaży. Nie można np. zwiększyć podaży czystej wody lub czystego powietrza, nawet gdyby popyt na nie czy też skłonność do zapłaty za nie wzrosły. Korzystają z nich zarówno ci, którzy są skłonni płacić, jak i ci, którzy nie płacą.

4. Podsumowanie

Współczesne pojmowanie równowagi czy też zrównoważenia rolnictwa powinno wykraczać poza pojęcie systemu produkcji – winno być uzupełnione o liczne powiązania z makroekonomicznym otoczeniem, przyrodniczymi uwarunkowaniami. Rolnictwo, a zwłaszcza funkcjonowanie jego aspektu środowiskowego, jest szczególnie odpowiedzialne za kształtowanie odpowiedniego poziomu ochrony środowiska, i to zarówno w aspekcie zachowania stanu, jak i prewencji.

- Kwestia popytu na czyste środowisko jest dla rolnictwa, a zwłaszcza rolnictwa zrównoważonego, niezwykle istotna. Z jednej strony zapotrzebowanie na czyste środowisko wynika z przesłanek produkcyjnych (warunek *sine qua non* produkcji), z drugiej zaś samo rolnictwo może stanowić zagrożenie dla komponentów środowiska naturalnego (bioróżnorodność, czystość wód, degradacja gleb).
- Wciąż nierozwiązana jest kwestia ustalenia odpowiednich cen (a zatem urynkwienia) za poszczególne komponenty środowiska przyrodniczego.
- Można zauważyć pewną społeczną legitymizację dla takich działań, jak specjalne opłaty za spełnianie odpowiednich standardów względem środowiska przyrodniczego.
- Społeczność wiejska (rolnicy, producenci rolni) powinna dostrzegać ogromną rolę, jaką odgrywa w równoważeniu sektora rolnego, zarówno w kontekście przyrodniczym, jak i w kontekście społecznym.
- Nie do przecenienia jest rola państwa w kształtowaniu odpowiednich postaw. Skoro dajemy rolnictwu zrównoważonemu perspektywę ponadjednostkową, to odpowiedzialność za kształtowanie popytu winno zyskiwać ten sam poziom.
- Należy domniemywać, że rosnąca świadomość ekologiczna będzie wpływała na coraz większą znajomość znaczenia zasobów naturalnych w tworzeniu dobrobytu i jakości życia, a co za tym idzie, na skłonność do zapłaty za odpowiednią jakość środowiska.
- Wciąż pozostaje otwarte pytanie, na ile subiektywne odczuwanie potrzeby czystego środowiska może być miarą ekonomiczną wartości zasobów naturalnych.

Pogodzenie osiągnięcia głównych celów rolnictwa może okazać się w praktyce niezwykle trudne, zważywszy na to, że postrzegamy rolnictwo, czy też szerzej tereny wiejskie, holistycznie – nie tylko jako odrębną gałąź gospodarki, lecz także jako

immanentną składową systemu społeczno-kulturowego. Dodawszy długoterminową perspektywę rozwoju zrównoważonego, otrzymujemy ambitne zadanie połączenia efektywności ekonomicznej z wymaganiami ekologicznymi przy uwzględnieniu aspektów społecznych. Tradycyjny punkt widzenia, ujmujący problemy rolnictwa jedynie w aspekcie ilościowego wzrostu produkcji żywności czy innych surowców, pomija pozaekonomiczne aspekty rolnictwa, a przecież jest oczywiste, że przestrzeń wiejska i rolnicza pełni szereg funkcji o charakterze wypoczynkowym, wyrównawczym ekologicznie, społeczno-kulturowym. Warto zaznaczyć, iż spełnianie tych funkcji może stać się także elementem systemu ekonomicznego – o tyle, o ile będą postrzegane jako źródła czerpania zysków przez ludność rolniczą – oraz systemu społecznego – jeśli służyć będą poprawie jakości życia rolników i mieszkańców terenów wiejskich.

Literatura

- Auleytner J., *Polityka społeczna – stan i perspektywy*, WSP TWP, Warszawa 1995.
- Famielec J., *Straty i korzyści ekologiczne w gospodarce narodowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Fiedor B. (red.), *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Golinowska S., *Polityka społeczna w gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Górny M., *Ekorozwój wsi i rolnictwa*, Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników, Włocławek 2002.
- Hey C., *Integrating the environment into transport policy*, [w:] *The innovation of EU Environmental Policy*, Scandinavian University Press, Copenhagen 1997.
- Kośmicki E., *Realizacja polityki ekologicznej w rolnictwie*, [w:] *Aplikacyjne aspekty trwałego rozwoju*, red. G. Dobrzański, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2002.
- Łuczka-Bakuła W., *Niektóre problemy wdrażania ekorozwoju na obszarach wiejskich*, [w:] *Wieś i rolnictwo w okresie przemian systemowych*, red. W. Łuczka-Bakuła, Wydawnictwo Akademii Rolniczej, Poznań 1997.
- Tracy M., *Food and Agriculture in a Market Economy – An Introduction to Theory, Practice and Policy*, Olympus, Warszawa 1997.
- Wskaźniki ekorozwoju*, red. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999.
- Zwojska A., *Zabezpieczenie emerytalne rolników w Polsce na tle innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej przystępujących do Unii Europejskiej*, Roczniki Naukowe SERiA, t. VI, z. 3, SERiA, Warszawa 2003.

DEMAND ON CLEAN ENVIRONMENT IN THE LIGHT OF THE RURAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary: The problem of demand on clean environment is in case of agriculture, and first of all sustainable agriculture, very important. On the one hand demand on clean environment results from production circumstances (*sine qua non* condition of production), but on the other agriculture itself may present a risk for the natural environment components. Against the backdrop of the current achievements of sustainable development, the article discusses demand on clean environment in rural areas at the same time stressing numerous difficulties connected with performing by agriculture environmental function: the unresolved problem of setting relevant prices for individual components of the natural environment or failure to understand by rural population the necessity to bear costs for the sake of the natural environment.

Keywords: sustainable development, rural areas, natural resources.